

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.136

КОНСОЛІДАЦІЯ ЯК ФОРМА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ CONSOLIDATION AS A FORM OF SYSTEMATIZATION OF LEGISLATION: A THEORETICAL AND LEGAL ASPECT

Безуса Ю.О.,

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Проведено аналіз наукових доробок вітчизняних дослідників у галузі консолідації нормативно-правових актів, визначено основні ознаки консолідації. Приділено увагу науковим підходам до питань консолідації у наукових уявленнях пострадянських країн та проблемам систематизації нормативно-правових актів у зарубіжній юридичній думці. Розкрито сенс юридичної природи консолідації та визначено, що вона є найбільш оптимальною для упорядкування підзаконних нормативно-правових актів.

Ключові слова: консолідація, упорядкування, систематизація, підзаконні нормативно-правові акти, сфера суспільних відносин, галузь права, нормотворчість, юридична (нормотворча) техніка.

Проведен анализ научных публикаций отечественных исследователей, которые посвящены вопросам консолидации нормативно-правовых актов. Приведены мнения ряда исследователей, которые касались вопросов консолидации и перечислены определения, предоставляемые авторами рассматриваемых юридических явлений. На основании анализа определений, предоставляемых консолидации нормативно-правовых актов, определены основные признаки, присущие этому юридическому явлению.

Обращено внимание на определение понятия консолидации, которое придается этому юридическому явлению в теории государства и права. Осуществлен анализ ряда единоличных и коллективных работ науки «Теория государства и права» и определены основные признаки консолидации нормативно-правовых актов, которые присущи этому явлению и определяются в теории государства и права.

Далее в статье акцентируется внимание на научных доработках, посвященных вопросам консолидации нормативно-правовых актов ряда исследователей в юридической науке постсоветских стран. Приведены определения и подходы к консолидации нормативно-правовых актов. В зарубежной юридической мысли проблематика систематизации также сосредотачивается на консолидации, как форме составления нормативно-правовых актов. Отмечено, что практика систематизации законодательства путем консолидации нормативно-правовых актов является распространенной во многих государствах. Приводится опыт систематизации нормативно-правовых актов в английском законодательстве.

Характеризуя состояние научной разработки проблемы, автором констатируется необходимость дальнейшего урегулирования вопросов консолидации как формы упорядочения нормативно-правовых актов. Высказывается собственное отношение автора к юридической природе консолидации, определяется, что она является наиболее оптимальной для упорядочения подзаконных нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: консолидация, упорядочивание, систематизация, подзаконные нормативно-правовые акты, сфера общественных отношений, отрасли права, нормотворчество, юридическое (нормотворческая) техника.

The author has carried out the analysis of scientific publications of domestic researchers that are focused on the issues of consolidation of normative and legal acts. The author has provided the opinions of a number of researchers who addressed the issues of consolidation and has listed the definitions provided by the authors to the defined legal phenomenon. On the basis of the analysis of the definitions provided to the consolidation of normative and legal acts, the author has determined the main features that are inherent in this legal phenomenon.

Special attention has been paid to determining the concept of consolidation, which is given to this legal phenomenon in the theory of state and law. The author has realized the analysis of a number of individual and collective scientific works in "Theory of State and Law" and has defined the main features of the consolidation of normative and legal acts, which are inherent in this phenomenon and determined in the theory of state and law.

Further, the author of the article has focused on the scientific developments focused on consolidation of normative and legal acts of a number of researchers within the legal science of post-Soviet countries. The definition and approaches to consolidation of normative and legal acts have been provided.

The problem of systematization within foreign legal thought is also focused on consolidation, as a form of streamlining of normative and legal acts. It has been noted that the practice of systematization of legislation through consolidation of normative and legal acts is widespread in many countries. The experience of systematization of normative and legal acts within English law has been provided.

Characterizing the state of scientific development of the problem the author has noted on the need for further regulation of consolidation issues as a form of streamlining normative and legal acts. The author's own attitude towards the legal nature of consolidation has been expressed; the author has determined that it is the most optimal for streamlining regulatory normative and legal acts.

Key words: consolidation, arrangement, systematization, subordinate legal acts, sphere of social relations, branch of law, norm-making, legal (norm-making) technique.

Постановка проблеми. У вітчизняній теоретико-правовій науці увагу вчених у царині систематизації та обліку законодавства традиційно привертають увагу такі способи її здійснення як кодифікація та інкорпорація. Саме вони стали об'єктом прискіпливої уваги з боку дослідників.

Не заперечуючи значення цих форм здійснення систематизації законодавства, часто поза увагою вчених залишається така форма її здійснення як консолідація, яка може бути найбільш оптимальною для упорядкування підзаконних нормативно-правових актів. В контексті наведеного аналізу консолідація як форма систематизації законодавства має теоретичне та прикладне значення.

З теоретичної точки зору, вивчення цієї форми упорядкування нормативно-правових актів має значення для розвитку наукової концепції систематизації законодавства.

З прикладної точки зору її важливість обумовлюється потребою в упорядкуванні підзаконних нормативно-правових актів, створення методологічних та практичних підвалин для продовження такої діяльності.

Метою статті є теоретико-правова характеристика консолідації як форми упорядкування законодавства, насамперед, підзаконних нормативно-правових актів.

Стан наукової розробки проблеми. У вітчизняній теоретико-правовій науці створено положення щодо кодифікації та інкорпорації, які стали доктринальними, зокрема базуються на працях дослідників радянської та пострадянської доби. Після здобуття незалежності Україною, у вітчизняному науковому просторі питання консолідації розглядалося поверхово. До того ж, нормативно така форма упорядкування законодавства не визначена. Окремі аспекти консолідації висвітлювали у своїх працях Є.А. Гетьман, В.М. Косович. Зокрема, досліджуючи їх праці можна зазначити, що у вітчизняній юриспруденції відсутній єдиний підхід до питання щодо юридичної природи консолідації. Таким чином, наведене вказує про необхідність наукової розвідки консолідації як форми систематизації законодавства, визначення її ролі серед юридичної техніки.

Виклад основного матеріалу. В вітчизняній юридичній літературі питання консолідації і визначення її сутності висвітлюються у працях ряду дослідників. Водночас, варто зазначити, що науковці дотримуються різних підходів до визначення юридичної сутності консолідації. Зокрема, Добробог Л.М. зазначає, що під консолідацією слід розуміти таку форму систематизації, яка полягає в об'єднанні декількох нормативно-правових актів, які діють в одній і тій самій сфері суспільних відносин, в єдиний нормативно-правовий акт, як правило, без зміни змісту [1, с. 367].

Також вона стверджує, що консолідація являє собою різновид правотворчості державних органів. За цієї форми систематизації не змінюється зміст правового регулювання. Чинні нормативні приписи об'єднуються без змін у новий нормативно-пра-

вовий акт. Проводиться лише певне редагування [1, с. 367-368].

Продовжуючи знайомитися з науковими доробками Добробог Л.М., ми зустрічаємо наступне твердження: «Консолідація є уніфікацією нормативних актів, усуває їх множини, позбавляє їх від надмірної роздробленості. Ця форма систематизації сприяє об'єднанню загальних положень поточної правотворчості в однорідні групи, є проміжною ланкою між поточною правотворчістю та кодифікацією» [1, с. 368].

Водночас, Меленко С.Г. висловлює думку про те, що консолідація є самостійним логіко-гносеологічним та ієрархічним видом систематизації нормативно-правових актів, який полягає у впорядкуванні нормативно-правового матеріалу за об'єктом, суб'єктом, предметом та методом правового регулювання, що у свою чергу утворює певну систему правових норм, які можуть об'єднуватися за інституціональною та галузевою ознакою [2, с. 4; 1, с. 368].

Гетьман Є. стосовно означеного питання стверджує, що термін «консолідація» походить від латинського слова *consolidation*, що означає об'єднання, спільність, сумісність тощо і являє собою один із способів систематизації законодавства, у процесі якого декілька актів об'єднуються в одному документі. Новий акт, прийнятий у процесі консолідації, повністю замінює об'єднані, оскільки заново приймається правотворчим органом [3, с. 24; 4, с. 268-269].

В юридичній літературі консолідація законодавства розглядається як форма систематизації, у процесі якої десятки, а інколи і сотні нормативних актів з одного і того ж питання об'єднуються в один укрупнений акт. Такий акт затверджується нормотворчим органом як нове, самостійне джерело права, а старі розрізнені акти визнаються такими, що втратили силу. У процесі проведення консолідації об'єднанню підлягають приписи однакової юридичної сили. У той же час консолідація являє собою своєрідний вид правотворчості, особливість якого полягає у тому, що новий укладений акт не змінює змісту правового регулювання, не вносить зміни і новели до чинного законодавства [3, с. 24-25; 5, с. 409-410].

Таким чином, взявши до уваги основні підходи до розуміння такого явища, як консолідація, можна визначити її характерні ознаки:

- 1) є різновидом правотворчості;
- 2) консолідація пов'язана з ревізією, оскільки доволі часто виникає необхідність відмінити окремі застарілі положення, щоб не включати їх у консолідований акт;
- 3) метою консолідації є усунення колізій, множинності нормативних актів, застарілих норм, об'єднання норм, близьких за змістом;
- 4) консолідований нормативний акт є самостійним джерелом права;
- 5) при консолідації об'єднуються нормативно-правові акти, що мають один і той самий предмет регулювання;
- 6) при консолідації об'єднуються приписи рівної предметної сили;

7) зміст правовідносин при консолідації не змінюється;

8) нормативно-правовий акт, що є наслідком консолідації, приймається суб'єктом правотворчості;

9) нормативно-правові акти, що були консолідовані, мають бути визнані такими, що втратили чинність [1, с. 369].

Варто зазначити, що питання консолідації у вітчизняній юриспруденції розглядалися не лише у індивідуальних дослідженнях, які були присвячено саме цій юридичній категорії. Автори підручників та навчальних посібників з теорії держави та права також побіжно торкалися означеного питання.

Волинка К. Г. пише, що з часом у кожній розвиненій правовій системі утвориться чимало (іноді десятки і сотні) нормативних актів, що мають один і той самий предмет регулювання. Розпорядження таких актів найчастіше повторюються, а іноді містять неузгодженості і протиріччя. У зв'язку з цим виникає потреба ліквідації множинності нормативних актів, їхнього укрупнення, створення своєрідних «блоків» законодавства.

Один із шляхів подолання такої множинності – це консолідація законодавства, тобто підготовка і прийняття укрупнених актів на базі об'єднання норм розрізаних актів, виданих з одного питання. У процесі консолідації множинні нормативні акти у тому самому питанні поєднуються в один укрупнений акт. Такий акт затверджується правотворчим органом як нове, самостійне джерело права, а колишні розрізнені акти визнаються такими, що втратили юридичну силу. Новий укрупнений акт не змінює зміст правового регулювання, не вносить змін у чинне законодавство.

У процесі підготовки консолідованого акта здійснюється певне редакційне виправлення, зовнішня обробка розпоряджень з тим розрахунком, щоб усі вони викладалися єдиним стилем, щоб використовувалась уніфікована термінологія [6, с. 151].

Бабкіна О. В. надає наступне визначення консолідації: «це форма систематизації законодавства у результаті підготовки і прийняття укрупнених нормативно-правових актів на основі об'єднання норм розрізаних актів, виданих з одного питання» [8, с. 101].

Кириченко В. М. та Куракін О. М. торкаючись питання консолідації нормативно-правових актів заявляють, що це вид систематизації законодавства, який передбачає створення, на основі кількох нормативно-правових актів з одного і того ж питання, нового об'єднаного акта, в якому нормативні приписи розміщуються в логічному порядку після редакційної обробки, але без зміни змісту.

У процесі підготовки консолідованого акта здійснюється повне редагування, усуваються протиріччя, повторення тощо, але новий, укладений акт не змінює змісту правового регулювання, не вносить зміни в чинне законодавство.

Консолідація використовується там, де відсутня можливість кодифікації. Вона досить широко використовується в правотворчій діяльності з метою

впорядкування нормативних актів з питань оподаткування, адміністративної відповідальності тощо [9, с. 146-147], зокрема це повною мірою стосується підзаконних нормативно-правових актів.

Також, подібної точки зору дотримується і Смородинський В. С., який стверджує, що консолідація є зведенням у єдиний нормативно-правовий акт декількох актів, що регулюють сферу суспільних відносин без зміни їх змісту [7, с. 320].

Провівши аналіз раніше означених підходів до розуміння консолідації дослідниками у галузі теорії держави та права впливають такі ознаки консолідації:

по-перше, вона завжди є офіційною систематизацією, що здійснюється виключно в межах нормотворчої діяльності;

по-друге, нові норми права внаслідок її здійснення не з'являються, втручання в тексти нормативно-правових актів можливе на рівні редакційної правки;

по-третє, результатом консолідації є видання нового нормативно-правового акта;

по-четверте, з моменту набуття чинності консолідованим нормативно-правовим актом втрачають чинність попередні акти, що входять до його складу [7, с. 320].

Слід зазначити, що дослідженням питань консолідації нормативно-правових актів присвячено наукові доробки не лише вітчизняних дослідників. Так, у юридичній науці пострадянських країн також приділяється значна увага консолідації.

Шокіров Г. А. підкреслює, що консолідація як форма упорядкування законодавства пов'язана зі створенням на офіційному рівні укрупненого акту систематизації законодавства з метою усунення множинності нормативних актів, що вбирає в себе положення (норми) раніше виданих та чинних актів без зміни їх нормативного змісту і є проміжною ланкою між поточною правотворчістю і кодифікацією. Результатом консолідації є утворення великих однорідних блоків правових норм, текстуально оформлених у формі нового укрупненого акту із загальною структурою, логічною послідовністю і певною редакційною поправкою, який затверджується правотворчим органом в якості самостійного джерела права або видається певним державним органом.

Таким чином, можна визначити наступні характеристики консолідації законодавства: усунення множинності нормативних актів, приписи яких найчастіше повторюються, містять неузгодженість і протиріччя; в процесі реалізації такої форми систематизації законодавства ряд нормативних правових актів об'єднується в єдиний нормативний правовий акт [10, с. 49].

Також Шокіров Г. А. наголошує на тому, що консолідація законодавства – є процес правотворчості. В ході реалізації даної форми систематизації ми бачимо об'єднання кількох нормативно-правових актів, в яких спостерігається протиріччя між нормами, повтори норм і т.д. В результаті консолідації усуваються всі зазначені проблеми і недо-

ліки. Підготовка та прийняття консолідованого акта здійснюється уповноваженим державним органом, що свідчить про належність цієї форми систематизації законодавства до процесу правотворчості [10, с. 50].

Реутов В. П., Ваньков О. В. констатують, що під консолідацією зазвичай розуміється такий вид систематизації законодавства, при якому відбувається об'єднання нормативних актів, що визнаються такими, що втратили юридичну силу в єдиний укрупнений документ, створений в офіційному порядку уповноваженим правотворчим органом. Нормативні акти включаються в структуру консолідованого акту у вигляді окремих глав, статей, пунктів. При цьому або передбачається відсутність модифікації нормативних актів, або зазначається, що зміни стосуються лише незначної редакційної (не настільки значної як при кодифікації) обробки текстів, видалення з них протиріч і повторів.

Виділення консолідації в якості самостійної форми систематизації законодавства є дискусійним питанням. В юридичній літературі поряд з визнанням наявності консолідації та необхідності проведення роботи по консолідації нормативних актів, є і позиція, що не визнає самостійний характер такої форми систематизації нормативних актів, або взагалі її не згадує [11, с. 16-17].

Калінін С. А. пише: «Відзначимо, що консолідація як об'єднання нормативних правових актів, як правило, однакової юридичної сили (зміна форми при незмінності змісту) під своїм ім'ям в даний час мало використовується в нормотворчості. Наприклад, Закон «Про нормативні правові акти Республіки Білорусь» взагалі не згадує її як форму систематизації, називаючи інкорпорацію, кодифікацію, звід законів і звід законодавства. При цьому, багато кодифікаційних процесів слід розглядати як консолідації, ускладненою одночасним скороченням і укрупненням нормативних правових актів, що регулюють схожі суспільні відносини, і розвитком правового регулювання у зазначеній сфері. Сучасна консолідація в силу зміни ієрархії нормативних правових актів (використання принципу верховенства права) може зачіпати не лише акти однакової юридичної сили. Наприклад, в Білорусі консолідація охоплює закони Республіки Білорусь, декрети Президента Республіки Білорусь як екстраординарні акти, що мають силу закону і укази Президента Республіки Білорусь, прийняті в межах його повноважень.

Використання консолідації дозволяє з меншими витратами оптимізувати обсяг законодавства, в тому числі більш активно сприяти формуванню нових інститутів і галузей законодавства, встановити найбільш адекватний баланс між нормативними правовими актами різної або схожою юридичної сили (стосовно Білорусі це законодавчі акти, до яких відносять закони, декрети і укази), створити розумний баланс прямих і відсильні норм» [12, с. 54-55].

У зарубіжній юридичній думці проблематика систематизації також зосереджується на консолідації, як формі упорядкування нормативно-правових актів.

Добробог Л. М. пише, що практика систематизації законодавства шляхом консолідації нормативно-правових актів є поширеною у багатьох державах. Так, саме консолідованими, а не кодифікованими актами є, наприклад, Соціальний кодекс Німеччини, Французькі Кодекс про працю, Кодекс ощадних кас, Дорожній, Сільськогосподарський, Податковий кодекси, Звід законів Сполучених Штатів Америки, Англійські консолідовані статuti [1, с. 368; 7, с. 320].

Гавашелі Т. В. зазначає: «англійське законодавство, парламентська практика і доктрина розрізняють наступні основні види систематизації норм права: 1) видання консолідованих законів; 2) видання актів кодифікації; 3) ревізія законодавства.

Консолідованим називається такий закон, який об'єднує ряд раніше через даних парламентом законів» [13, с. 85].

За загальним правилом акти про консолідацію об'єднують лише частину законів, що відносяться до певного предмету. Причому, як це видно з назви більшості законів про консолідацію, законодавець незмінно обумовлює, що об'єднується лише частина законів, що відносяться до відповідного предмета. Завжди залишається відкритим питання, яке число необ'єднаних законів, чи є такі взагалі і що представляється собою їх зміст. Сам акт консолідації відповіді на це питання не дає.

Виданням актів про консолідацію досягається, перш за все, скорочення числа діючих законів. З виданням консолідованого закону скасовуються поглинені їм, цілком або частково, закони. Тому текст консолідованого закону завжди супроводжує таблиця скасованих у зв'язку з консолідацією актів як складова частина самого закону [13, с. 85].

Складність складання консолідуючих біллів багато в чому визначається особливістю англійських законів. Вони надзвичайно деталізовані, включають масу питань. Як зазначає англійський дослідник Ф. Бенніон, кожен розділ закону по суті є самостійним законом. Консолідація призводить до організації послідовно цільної, єдиної системи, перегруповуючи складові частини законів.

Консолідація повинна проводитися постійно, з тим щоб враховувалися всі поточні зміни в діючих статутах [13, с. 87].

Висновки.

1. У вітчизняній юриспруденції консолідація як форма упорядкування нормативно-правових актів потребує свого подальшого врегулювання.

2. Аналіз вітчизняних та зарубіжних науково-доктринальних підходів свідчить про те, що практика здійснення систематизації нормативно-правових актів однієї юридичної сили за єдиним предметом правового регулювання є поширеною у багатьох країнах. Під консолідацією розуміється певний вид правотворчості, у ході якого створюється новий нормативно-правовий акт, а нормативно-правові акти, які були консолідовані, втрачають чинність, що дозволяє зменшити кількість нормативно-правових актів.

3. За характеристикою юридичної природи консолідації, вона є найбільш оптимальною для упорядкування саме підзаконних нормативно-правових актів, а тому формування теорії консолідації підзаконних нормативно-правових актів є важливим завданням для створення зручної, єдиної, взаємоузгодженої системи підзаконних нормативно-правових актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Добробог Л. М. Інкорпорація та консолідація законодавства як форми систематизації. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. – Одеса, 2014. Т. 14. С. 365–370.
2. Меленко С. Г. Консолідація як вид систематизації нормативно-правових актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2002. 18 с.
3. Гетьман Є. Консолідація як форма систематизації законодавства України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3 (82). С. 21-28.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1999. Т. 3 : К-М. 792 с.
5. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
6. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.
7. Цвік М. В., Петришин О. В. Загальна теорія держави і права. Харків : Право, 2009. 584 с.
8. Бабкіна О. В., Волинка К. Г. Теорія держави і права у схемах і визначеннях : навч. посіб. К. : МАУП, 2014. 144 с.
9. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права : модульний курс : навч. посіб. – К : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
10. Шокиров Г. А. К вопросу о консолидации законодательства: теоретический и практический аспект. *Вопросы российского и международного права*. 2017. Том 7. № 12 А. С. 47–55.
11. Реутов В. П., Ваньков А. В. К вопросу о консолидации как форме систематизации законодательства. *Право и современные государства*. 2013. № 3. С. 16 – 20.
12. Калинин С.А. Проблемы использования консолидации при систематизации нормативных правовых актов. *Сучасні проблеми правової системи України* : зб. матеріалів Міжнар. науково-практичної конференції, 29 жовт. – 1 лист. 2009 р. Київ, 2009. С. 53–55.
13. Гавашели Т. В. Систематизация законодательства в Англии. *Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление*. 2014. № 8 (51). С. 84–89.

УДК 340.11

**ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СЕЙМОВОЇ ФРАКЦІЇ
ГАЛИЦЬКОГО СЕЙМУ**

**PRACTICE ORGANIZATION OF THE UKRAINIAN FRACTION
OF THE GALITSKY SEJM**

Євдокимов В.В.,

*доктор економічних наук, професор, ректор
Житомирського державного технологічного університету*

У статті здійснюється аналіз правових шляхів організації сеймових фракцій галицьких українців з 1861 до 1914 року. Здійснюється систематизація правових поглядів українських депутатів, а також еволюція державницької ідеї в Галичині протягом другої половини XIX ст. Галицький сейм розглядається, як каталізатор українського національного руху, оскільки нормотворча діяльність продемонструвала відмінність між представниками москвофільської, народовської та радикальної течій, які в кінці XIX ст. сформували власні фракції та перші партійні організації.

Ключові слова: Галицький сейм, система парламентаризму, сеймова фракція, «Руська Рада», народовці, москвофіли.

В статье проводится анализ правовых путей организации сеймовой фракции галицких украинцев у период с 1861 до 1914 года. Осуществляется систематизация правовых взглядов украинских депутатов, а также эволюция государственной идеи в Галичине в течение второй половины XIX в. Галицкий сейм рассматривается как катализатор украинского национального движения, поскольку нормотворческая деятельность продемонстрировала различие между представителями москвофильской, народовской и радикальной течений, которые в конце XIX в. сформировали собственные фракции и первые партийные организации.

Ключевые слова: Галицкий сейм, система парламентаризма, сеймовая фракция, «Русская Рада», народовцы, москвофилы.

The article analyzes the legal ways of organizing the Sejm fraction of the Galician Ukrainians in the period from 1861 to 1914. The systematization of the legal views of the Ukrainian deputies, as well as the evolution of the state idea in Galicia during the second half of the XIX century is carried out. The Galician Sejm is seen as a catalyst for the Ukrainian national movement, since the law-making activity demonstrated the difference between representatives of the Moscow Philosophy, the Peoples and the radical movements, which at the end of the XIX-th century formed their own factions and the first party organizations.

Key words: Galician Sejm, parliamentary system, Sejm faction, «Russian Rada», narodovtsy, muscophiles.